

ТРАКТ ДО СИБИРІ

СУМНА ІСТОРІЯ МОГО РОЗТЕРЗАНОГО СЕЛА СМОРЖІВ ТА ЙОГО ГЕРОЇЧНИХ ЖИТЕЛІВ, НАШАДКИ ЯКИХ ТЕПЕР РОЗКИДАНИ ПО ЦІЛОМУ СВІТОВІ

Уродженка села Сморгів Надія Таршин (Галайко) уже багато років живе на Дніпропетровщині. Однак свою рідну коліску не забуває, час від часу повертається в той край, де проšlo дитинство. Ми щиро дякуємо Надії Павліні за те, що вона передала нам цю свою оповідь, у якій – долі десятиліть її одностельчан. Додамо, що вона автор численних поетичних збірок, остання з яких «Ключі від неба», присвячена трагічним подіям на сході України. Піаніше ми познайомимо читачів із поетичною творчістю Надії Таршин.

Моє рідне маленьке село Сморгів, що на Рівненщині, притулилося до селища Клевань-1, яке розкинулося по обидва боки великого тракту Київ-Брест. Удень вночі вухається село у могутній шляхетський гамір.
А ось і перший скриваний епізод із мого дитинства, який запам'ятався – сірий похмурий день, дуже схожий на сутінки, і усі тривожно і злякано переповідають один одному. Сталін помер, Сталін помер. День був на схожий на попередній – важкий і гіпнотичний. Батьки і сусіди страйкували, дивні, не такі, як завжди. Мені тоді не було і 4-х років. Піаніше, коли я про це розповідала, то ніколи на мене поглядали з недоброю. Саме з цього часу я і пам'ятаю своє дитинство. Мої батьки – Ніна і Павло Галайки ходили в колгосп на роботу, платили їм трудовими на папері. Жили бідно і впроголодь. Вечорами потайки мама шила сільським молодцям при ганці, бо світла у селі не було до 1961 року, щоб заробити хоч якусь копійчину, щоб було за що купити хліб, а ще суходрукти і сано, щоб послати їх у Сибір

у таборах Магадану. Повернувшись вона в Україну через двадцять років.
За доньок виспали мою бабусю і тітку Марію до Хабаровського краю на лісопояс. Був кінець жовтня 1943 року. Мені було п'ять років. Мама розповідала, що бабуся припадала до мене, цілувала, плакала і казала, що мабуть, більше мене не побачить. Як я народилася, вона просила моїх батьків, щоб мене назвали менцем і замикавальною донькою. У той день, висловивши усіх наших сусідів, у селі здійснили публічний збір, ридання, прощання навіки, бо звозили їх на залізничну станцію Клевань-2, завантажували у товарні вагони і везли у люту сибірську зиму.
Іхали, як потім розповідали, більше двох тижнів до місця призначення, яке зустріло їх сорокаградусним морозом і промороженими беравами. Бабуся було уже за сорок і викинула вона заздучючі доньці. Тітка Марія сільки жила на білому селі, стільки і дивувалась тому, як викинули. А ще завжди мені казала:
– Повертайся додому, бо ніде у

дті сиділи у хаті голодні. Після насильницької колективізації на початку п'ятдесятих у селі люди почали дуже бідувати. Усі віддали до колгоспу. Хліба вояло не було. Батьки на роботу, старша сестричка Люба у школу, а мені, 5-річній, доручали купити заповітну хлібину – одну на уся сім'ю, бо більше не давали. В черзі доводилося чекати довшо. В один із таких черг мене мало не задушили. Вивисли люди напівживі, посадили під магазин і дали у руки хлібину. Сестра наказувала сховати хліб на погірнику і не чіпати, поки батьки не придуть. А хлібина така пахуча, рум'яна, я трішечки і відкусила, а потім ще, що. Коли Люба прийшла, то третини хліба вже не було. Вона розплакалася, боялася, що батьки будуть сваритися, як прийдуть до дому.
А навесні, коли повітря прозоро-солонке і пахне у нашому краї так, що це неможливо описати – їсти хотілося немислювально.
Окрім хліба, змашений олією і посипаний сіллю, був найбільшим ласощам.
Тепер, коли вдвинулося у далекі роки, думаю, як жили убого, у хатах було порожньо, бо у кого і було яке добро, то у війну винили на цукор і сіль, а після війни сільки розійшлися.
Найкращі друзі мого дитинства – Женя і Волода росли безбатьчечками, бо батька – Сергія Пікузу одрадали на Колгосп у табори на сім роках за 7 кілограмів «украденного» зерна. У 1948 році у селі було уже голодно, і узяв Сергій

Ця історична світлина, її надіслала мою бабусю і записання сестра Марія у 1955 році. Сестри Тетяні після звільнення дозволили провідати у Хабаровському краї стареньку матір. І приводило цісі радісної події і фотografувались. Мені було шість років, але я добре пам'ятаю, як усі сусіди позбиғались до нас у хату, щоб побачити своїх рідних і сусідів, які були заслані до далекого і холодного Сибіру. У центрі другого ряду – моя бабуся, зліва її дочка Тетяна, справа майбутній чоловік Тетяни – донський козак Іван Лебедєв (познайомилися у тюрмі). Біля Івана – чоловік моєї тітки Марії – Оверко Середє. У першому ряду у центрі у вишварітці – найшанованіший чоловік у нашому селі на той час командир трьох орденів Слави Андрій Нечипорів, якого вибрали церковним старостою, а через короткий проміжок часу НКВД заарештувало його у допомозі УПА і дружинкою Ольгою і сином Сергієм вивисли. Від образи уже після повної реабілітації він у рідне село не повернувся, так і помер на чужині. Андрій і Ольга були найближчі мамині друзі. Зліва від Андрія сидить ще одна мамина подруга Віра Кравечко, справа моя тітка Марія, а біля неї донька Віри – Галина. У верхньому ряду справа – дружина Андрія Філія і син Сергій. І Галину і Сергія вивисли малолітніми дітьми. У верхньому ряду, тільки зліва, третя – рідна сестра моєї бабусі – Дуня Прокончук з дітьми. Її також вивисли з двома малолітніми доньками – Ольгою і Софією, сина Олександра засудили, старший син підірвався на міні, а чоловік Макара убили.
На цій світлині, окрім двох жінок зліва у першому і другому ряду, усі з шовкою у колгосп Сморгів, але не усіх я, на скіль, можу ними згадати, хоч мама про всіх розповідала. Ось вони – бандаріца з мого села, якими і досі наші вороги залякують невірними українцями, які упевно не хочуть знати правду про ті часи геноциду нашого народу. Окрім Магадану і Хабаровська, мої однокласні були вислані у Караганду і Якутію. Отака вона сумна історія однієї світлини, як і сумна історія мого розтерзаного села та його героїчних жителів, нашіадки яких тепер розкидані по цілому світі!

у хаті найоговненішими розговорами були розмови про Сибір, посылки і листи. Усі ранки починалися з того, що мама бідкалася, де взяти гроші на посылки, а батька знервовано гримав на неї, курив, а потім, накинувшись на плечі потвертий бушлат, ішов у колгосп на роботу. Сибір нам малим зовсім не видавався страшним, а скоріше був загадковим і недоскопим. Чому наша рідня там, нам ніколи не розповідали. Молоді жінки загадували бабусю Палажку добре, з великою повагою, бо була вона найкращою бабусю-попелухою на усі навколишні села. Більше трьох десятиліть приймала невольчат, і усі народжувалися живі і здорові.
Колі я стала дорослою, мама розповіла про страшний 1949-й рік масової депортації населення Західної України до Сибіру.
У СЕЛИЩІ Клевань-1, що поряд з нашим селом, стоїть напівзруйнована фортеця – родовий замок князів Чарторийських. У підземні каземати цього замку впродовж двох років, починаючи з жовтня 1944 року звозили арештантів з усіх навколишніх сіл. Катували у застакани НКВД безжалюдно до тих пір, поки жертва не називала «спільничиків». Ними могли бути і неприємні до УПА – не усі могли витримати тортури. Так потрапили у цю катівню і батькові молодші дві сестри – Надія і Тетяна. Надію катували з особливою жорстокістю, бо була вона нареченою Володимира Перцова – мого дядька по матері, а він очолював службу безпеки боївки. Били її у тюрмах Клеваня, Рівного, Дубно, Дніпропетровська і Харсона. У Дніпропетровській тюрмі не Чичерина відбили їй ніжки, коли тітка Марія приїхала до неї на побачення, то застала Надію дуже хворою – ноги були, як скло, нірки уже згоріли. Вона журилася, що скоро помере. Невдвоє її певували у Харсонську тюрьму, там она і померла. А коли бабуся після вмовбачізації у червні 1946 року прийшла до неї на побачення, то їй показали спільну могилу під омером. Тетяну засудили на десять років з відбуванням покарання

і повернутися після років заслання у рідне село. Після їх висилки у батьківську хату не дозволили зайти моєму батьку – воїну-переможцю, а заселили у неї молодого росіянина Кирила Харламова з дружиною. І після Сибіру мої бабуся і тітка (уже реабілітовані) вивисли у нього свою хату.
Посадили у тюрмі і виселили півсела, а назад повернулися тільки три родини. А скільки молодих хлопців убили у боях на підступах до села, коли енкаведисти впащували облоги на воїнів УПА.
Кожну другу родину не оминило лихо.
А ще я добре запам'ятала розповідь моєї матері про те, як вона вступала до колгоспу. Наприкінці лютого 1949 року її викликали у сільраду, яка на той час знаходилася у хаті уже депортованого до Сибіру з родиною Пилипа Самосянка. Це були наші сусіди. За столом сиділи троє – голова сільради, уповноважений у райкомі енкаведист. Мамі запропоували написати заяву у колгосп, вона відмовилася, мотивуючи тим, що були безземельні багаторокові, і вона хоче обробляти свою землю сама, тим більше, що є коні і уєсь романент. Тоді уповноважений підійшов до неї, дав в одну руку мамі ручку, а пальці другої руки запис мик одвірквом і дверима. Мама заяву написала, бо була уже шість місяців ватна мною. Мабуть, тоді в тюрбі матері і поселився у моїй душі протест проти усього насильства і свавілля.
У колгосп нікто не хотів іти, бо люди бачили, скільки біженців із Центральної і Східної України пробіралися у наш край, щоб обміняти речі на шматок хліба чи вузлик мукки у 1933-му і в 1947-му роках. У погребі так званої сільради тримали неопорічних, морили голодом. Сидів там два тижні і наш сусід – Іван Гузю. Йому малолітній доньчк Марійка опукала через великий отвір на итотчці маленькі шматочки хліба. Тримали там і мою тітку Ганну – багатодітну матір. Її чоловіка не було цілий тиждень вдома, добував харчі для сім'ї, а

яка з дня на день мала народити, і голодний маленкий син. І це зерно було привозом, щоб і його прибрати із села, бо сестри і матір Сергія були уже на той час вислані у далеку Караганду. Народилася Женя уже без батька і побачила його вперше, коли її вивисили до сім років. Могутній красень, молодий чоловік після повернення розповідав, серед яких поцьки він сидів у таборі. А ще казав, що коли били, то намагалися затупити носу, бо мріяв понад усе повернутися до коханої дружини Наталі і малых дітєчок.
Сьогодні ця нагаста зупинка у себе: Боже мій, чому у нас пам'ять така куча? Чому ми дозволяли і дозволяємо знущати над собою хліба можуть нас за це поважати у селі?
Мого батька – Павла Галайку таким же чином намагалися посадити. Усю війну проишов, був розвідником, Демь Перемого зустрівся у Берліні, грамотний чоловік був, тож після перемоги і запропоували завідувати складом днів. Успішно справлявся з цією роботою, але знав, що вдома горе з меншими сестрами, ігнорює командування, щоб його демобілізували, бо в армії служив уже шостий рік. Сестрам і матері не зміг допомогти і сам мало не пішов за ними услід. Поставили його завідувати на той час «стратегічно важливим» об'єктом у селі – сільмагом. Товару було в цьому магазині три найменування: сірники, керосин і сіль. І ось на цьому убогому переліку мою бабусю підтасували на величезну суму розтрату, що довелось і корівку продати, і свиню зарізати, щоб грошима перекрыта «недостача» і вратувати батька від тюрми.
Саньки Кравечко поселили привезеного з Росії Журавльова і поставили його бригадиром. Кожного ранку він заганає жінку у колгоспну ланку, ти за трудові іди на роботу працює нікто не хотів, і жінки коваліся, як тільки відчинялися двері Саньчиної хати, сусідка – наша родичка тьоття Маня Галайко, яка жила напроти бригадира, сразу бігла і оповіщала

чинялися, і мама з нами ховалася під стіл, бо він заглядав у вікно. Ми сиділи, боялися повернутися, бо він довгого тупцював біля кожної хати. Але так продовжувався недовго, бо прийав уповноважений з району і пригрозив усім за саботаж тюрмою.
Першу заробітну плату батько отримав у колгоспі у 1961 році – триста рублів, це було перше самоу хрущовською грошовою реформою. Мені було уже майже двадцять років, і я уже брала участь у сімейній нараді: на що витратити цей свідок. Вирішили, що батьку купити собі чоботи, бо ходити майже в обмотках. Коли я заручу батьку приніс у хату обнову – ірдені чоботи, це була велика радісна сімейна подія. Як він їх обмашував, обдявлявся і радів, як дитина.
Мама моя і шила, і вишивала, заздучючі її золотим руками, ми із сестричкою були одягнені. Перешивала нам свої дівочі сукні, пальта. До третього курсу інституту, а це був 1970 рік, я ходила у пальті, перешитою з маминого. Вона була дуже вродливою жінкою і розумною, я завжди милувалася її красивими, витонченими руками. А як вона любила читати, коли випадала у свято коротенька мить перочиннику, мама завжди брала у руки книжку. Світла не була читала про казці. Тоді взагалі люди більше читали. У нашому маленькому селі була бібліотека на 12 тис. томів, звичайно, були там праці Леніна, Сталіна і усіх революціонерів і та література, яка пройшла цензуру і була дозволена компартією, а ще інструція по вирощуванню корів і свиней, але ми тоді раділи і цьому, бо не знали, що десь бувєв інше.
А як ми раділи вишнечі, черешнечі.
У повенні роки, після вояження Сталіним податку на кожне плодове дерево, у селі виробили усі плодів дерева. Село оповилося радістю і чичерини: територія росла чахла вишнька, докілька черешень росло на межах, і був один яблуневий сад – нічийний на ту пору, бо господарі так і не

чоловік, коли Іван Гузю (по-вільничому Мануйла) завили весною декілька молоденких вишньок, усі сусіди позбиғались компостувати на давню не бачену красу.
Ми, малеча, не могли дочекатися того часу, коли почернове хоч один кік черешні кік підросло яблук. Об'їдали усе зеленцем. Постійно у селі гуляли гравичи із солодкими корінцями і висмоктували їх.
Кожен див повинен був сплачувати податок молоком, яйрами, м'ясом і шкілью. Якщо у якоїсь родині не було худоби чи птиці, то вони повинні купити все це і здати державі безплатно, інакше – заслання.
Дитинство є дитинство. Хіба ми задумували над тим, як ми живемо? Змію козвачка, снєчата, а влітку пасли корів, кіз, бо в селі діти завжди були при ділі. Пам'ятаю, як мене мама у десять років вивела на город і показала грядки з цибулею, морквою, буряками.
– Це, доно, відичні твоє, слідуй, щоб не було бур'яну. І доводилося слідкувати, бо росли у строгості. Бабуся поряд не було. Бабуся Феня – мамина мама, коли почалися у селі гучні події, з меншими дітьми переїхала у рідне село на Волинь, чим врятувала і себе, і їх. Вона забирала мене, маленьку, кожного літа, і це були найщасливіші моменти мого дитинства. Бабуся мене дуже любила, і світла пам'ять про неї завжди живе у моєму серці. У боях за вільну Україну загинув її старший син – Волода Перцов. Вона не бачила його могили і усе життя надіялася, що він живий, і виглядала сина.
Важко доля мого пращовитого солонського роду, що потрапив під жорстокі і нелюдські експерименти комуністичного режиму.
Нехай ці рядки гіркої правди будуть світлом пам'яті моїм рідним і реабілітацією їх добрих і чесних імен.
**Надія ТАРШИН,
м. Підгородня,
Дніпропетровська область.**